

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет

Наукові записки
Бердянського державного
педагогічного університету

Серія: Педагогічні науки

Випуск 2

Бердянськ
2020

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Касперський Анатолій Володимирович – д.пед.н., професор (Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова);

Павленко Анатолій Іванович – д.пед.н., професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти).

*Друкується за рішенням вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету.
Протокол № 1 від 26.08.2020 р.*

**Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України
збірник включений до Переліку наукових фахових видань України
(категорія “Б”)**

(наказ МОН України №1412 від 18 грудня 2018 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ігор Богданов – доктор педагогічних наук, професор, ректор (Бердянськ), головний редактор; **Ольга Гуренко** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Ольга Грауман** – доктор педагогічних наук, професор (Хільдесхайм, Німеччина); **Лариса Зайцева** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Людмила Коваль** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Алла Крамаренко** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Ільзе Мікельсон** – доктор педагогічних наук, професор (м. Ліепая, Латвійська Республіка); **Вячеслав Осадчий** – доктор педагогічних наук, професор (Мелітополь); **Ігор Раку** – доктор педагогічних наук, професор (Кишинів, Молдова); **Алесандро Фігус** – доктор педагогічних наук, професор (Рим, Італія); **Ольга Попова** – кандидат педагогічних наук, доцент (Бердянськ); **Катерина Осадча** – кандидат педагогічних наук, доцент (Мелітополь).

Н-34 Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Вип.2. – Бердянськ : БДПУ, 2020. – 420 с.

Збірник “Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки” заснований з метою оприлюднення результатів педагогічних досліджень науковців. Публікації репрезентують нові підходи до різних аспектів педагогіки та методики.

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

© Бердянський державний
педагогічний університет, 2020
© Автори статей, 2020

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Berdiansk State Pedagogical University**

**Scientific Papers
of Berdiansk State Pedagogical
University**

Series: Pedagogical sciences

Issue 2

**Berdiansk
2020**

UDC 378.001.89(082)
LBC 74.480.46я5
N 34

ISSN 2412-9208
ICV 2018: 77.58
DOI 10.31494/2412-9208

REVIEWERS:

Kaspersky Anatoly – doctor of pedagogical sciences, professor, the head of the chair of technical physics and mathematics of the National M. Dragomanov Pedagogical University;

Pavlenko Anatoly – doctor of pedagogical sciences, professor (Zaporozhye regional institute of postgraduate pedagogical education).

*It is published according to the resolution of the Academic Council
of Berdiansk State Pedagogical University
Record № 1 of 26.08.2020 p.*

**According to the resolution of Attestational board of the Ministry
of education and science of Ukraine this edition was included to
the List of scientific professional editions of Ukraine (category B)**
(Resolution of the Ministry of education and science of Ukraine
№ 1412 of 18 December 2018)

EDITORIAL BOARD:

Ihor Bohdanov – doctor of pedagogical sciences, professor, rector (Berdiansk), editor in chief; **Olha Hurenko** – doctor of pedagogical sciences, professor (Berdiansk); **Olga Grauman** – doctor of pedagogical sciences, professor (Hildesheim, Germany); **Larysa Zaitseva** – doctor of pedagogical sciences, professor (Berdiansk); **Liudmyla Koval** – doctor of pedagogical sciences, professor (Berdiansk); **Alla Kramarenko** – doctor of pedagogical sciences, professor (Berdiansk); **Ilze Mikelsone** – doctor of pedagogical sciences, professor (Liepaja, Latvia Republic); **Viacheslav Osadchiy** – доктор педагогічних наук, професор (Melitopol); **Ihor Racu** – doctor of pedagogical sciences, professor (Kishinev, Moldova); **Alessandro Figus** – doctor of pedagogical sciences, professor (Rome, Italy); **Olha Popova** – candidate of pedagogical sciences, associate professor (Berdiansk); **Kateryna Osadcha** – candidate of pedagogical sciences, associate professor (Melitopol).

N-34 Scientific papers of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences. – Issue 1. – Berdiansk : BSPU, 2020. – 420 p.

The collection of scientific papers of Berdyansk state pedagogical university (Series: Pedagogical sciences) contains results of pedagogical reseach of Ukrainian and foreign scientists. Publications represent new approaches to actual problems of teaching, education and methods.

UDC 378.001.89(082)
LBC 74.480.46я5

© Berdiansk State Pedagogical University, 2020
© Authors of the articles, 2020

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Ашиток Надія (Дрогобич). Формування інклюзивного педагогічного процесу з позиції системного підходу.....	11
Васейко Юлія (Луцьк), Ярошук Лілія (Бердянськ). Культурно-освітня діяльність М. О. Корфа у світлі розвитку моніторингу якості освіти.....	21
Вергун Ігор (Кропивницький). Організація лабораторних робіт з фізики у відкритому білінгвально-орієнтованому освітньому середовищі	30
Головченко Глеб (Миколаїв). Розвиток медіакомпетентності на робочому місці у США та Канаді.....	39
Дробін Андрій (Кропивницький). Освітнє середовище «Природничих наук»: теоретичний аспект.....	50
Ślawomir Śliwa (Opole, Poland). Prophylactic competences of teachers-tutors.....	60
Козелець Тетяна (Запоріжжя). Роль паперової пластики в сучасному дизайні.....	70
Кравченко Ганна, Лань Дзін (Харків). Організаційна культура в адміністративному управлінні закладами вищої освіти Китаю.....	78
Литвин Андрій (Переяслав). Саморозвиток особистості як наукова проблема сучасності	87
Семенець Сергій (Житомир). Супровідний тригранник математичної компетентності.....	96
Чирва Андрій (Суми). Розбіжності між риторикою і реаліями інтернаціоналізації вищої освіти Канади.....	106
Шкура Ірина (Дніпро), Шулик Юлія (Острог). Зарубіжний досвід упровадження міждисциплінарних освітніх програм та можливості його застосування в Україні.....	114

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Бочков Павел (Київ). Постуральная гимнастика Бориса Баззани в контексте коррекции функции равновесия у дошкольников.....	128
Волік Наталія (Мелітополь). Практичні аспекти діагностики емоційного інтелекту дітей дошкільного віку.....	138
Ефименко Николай (Бердянськ), Литвяков Михаил (Одесса). Антигравитационные свойства водной среды и их использование для гидрокоррекции двигательных нарушений у детей.....	149
Єфименко Микола (Бердянськ), Бєсєда Володимир (Київ). Принципи корекції порушень постави в дітей раннього віку із затримкою психомоторного розвитку.....	159
Іванчук Сабіна (Слов'янськ, Донецька обл.). Проблема виховання екологічно доцільної поведінки в чинних програмах дошкільної освіти...	173
Щербакова Катерина (Маріуполь), Комісарик Марія (Чернівці). Вивчення якості математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	183

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

- Другов Михайл** (Слов'янськ, Донецька обл.). Технологія розвитку критичного мислення учнів на уроках англійської мови в Новій українській школі..... 193

СЕРЕДНЯ ОСВІТА

- Gromova Natalia** (Sumy). The ways of forming of social competence on the lessons of the Ukrainian language in modern educational area... 201
- Завражна Олена, Салтикова Алла, Балабан Ярослав** (Суми). Модель методики формування предметної компетентності учнів старшої школи при змішаному навчанні фізики..... 208
- Соловійова Наталія** (Кривий Ріг). Реалізація змістової лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» у підручнику з англійської мови для 8 класу..... 215
- Школа Олександр, Ашифіна Олена** (Бердянськ). Формування предметної компетентності учнів з фізики в умовах інтерактивного навчання..... 227

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

- Аверіна Катерина** (Мелітополь). Мотивація як педагогічний чинник розвитку соціальної активності майбутніх фахівців соціономічних професій в навчальній і позанавчальній діяльності..... 236
- Беньковська Наталя** (Одеса). Формування мотивації до вивчення іноземних мов здобувачами вищої освіти..... 248
- Білик Валентина** (Київ). Потреба в підвищенні кваліфікації науково-педагогічних працівників, що здійснюють природничо-наукову підготовку майбутніх психологів у закладах вищої освіти..... 256
- Бойко Юлія** (Умань). Вплив педагогічних умов на формування установок до здорового способу життя студентів закладів вищої освіти..... 266
- Голуб Олена, Лесик Анжеліка** (Бердянськ). Підготовка майбутніх учителів до формування сімейних цінностей в учнів початкової школи..... 279
- Конох Анатолій, Багорка Анна, Напалкова Тетяна** (Запоріжжя). Використання дистанційних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту..... 289
- Крапчатова Ярослава, Назаренко Наталія** (Київ). Самоконтроль рівня сформованості англійської компетентності в аудіюванні як рефлексія майбутніх перекладачів..... 301
- Кременчук Анна** (м.Рубіжне, Луганська обл.). Стан дослідженості проблем формування полікультурної компетентності іноземних студентів-медиків у процесі вивчення гуманітарних дисциплін..... 310
- Ніколащенко Юлія** (Миколаїв). Аудіювання як основний компонент у процесі підготовки майбутніх перекладачів..... 322
- Рускуліс Лілія** (Миколаїв). Теоретичні засади формування фонетичної субкомпетентності майбутніх учителів української мови на заняттях із лінгвістичних дисциплін..... 331

Савінова Наталія, Берегова Марія (Миколаїв). Дослідження ефективності підготовки майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах розвивального активно-ігрового середовища.....	339
Сєчка Світлана (Слов'янськ, Донецька обл.). Підготовка майбутніх учителів англійської мови: професійна соціалізація та входження в професію.....	350
Сухопара Ірина (Київ). Критерії та рівні сформованості емоційної компетентності майбутніх учителів початкової школи.....	357
Танасійчук Юлія (Умань). Обґрунтування діяльнісно-рефлексивного критерію готовності майбутнього вчителя фізичної культури до здійснення здоров'язбережувальної діяльності.....	367
Тарасова Вікторія (Мелітополь). Професійна компетентність фахівця, як фактор розвитку суспільства.....	380
Твеліна Аліса (Миколаїв). Умови та можливості викладання фітнесу студентам будь-яких спеціальностей у період втілення програм позааудиторного виховання фізичної культури	390
Тимощук Наталія (Вінниця). Електронні підручники на заняттях з іноземної мови як засіб підвищення мотивації студентів.....	397
Упатова Ірина (Харків). Інтерактивні методи навчання майбутніх учителів біології	409

CONTENTS

GENERAL PEDAGOGICS AND HISTORY OF PEDAGOGICS

Ashtok Nadiya (Drohobych). Formation of an inclusive pedagogical process from the position of the systematic approach.....	11
Vaseiko Yuliia (Lutsk), Yaroshchuk Liliya (Berdiansk). Cultural and educational activity of M. O. Korf in the light of development of monitoring of education quality	21
Verhun Ihor (Kropyvnytskyi). Organization of laboratory works in physics in an open bilingwall-oriented environment.....	30
Golovchenko Gleb (Mykolaiv). Development of media competence at work in the USA and Canada	39
Drobin Andrii (Kropyvnytskyi). Educational environment of «Natural Sciences»: theoretical aspect.....	50
Slawomir Śliwa (Opole, Poland). Prophylactic competences of teachers-tutors	60
Kozelets Tatiana (Zaporizhzhia). The role of paper plastic art in modern design.....	70
Kravchenko Hanna , Lang Jin (Kharkiv). Organizational culture in administrative management of China.....	78
Litvin Andrey (Pereiaslav). Self-development of the personality as a scientific problem of our time.....	87
Semenets Sergiy (Zhytomyr). Accompanying triangle of Mathematical competence.....	96
Chyrya Andriy (Sumy). Divergence between rhetoric and reality of internationalization in higher education of Canada	106
Shkura Iryna (Dnipro), Shulyk Yuliia (Ostroh). Foreign experience of implementation of interdisciplinary educational programs and possibility of its application in Ukraine.....	114

PRESCHOOL EDUCATION

Bochkov Pavel (Kyiv). Boris Bazzani's postural gymnastics in the context of correction the equilibrium function at preschoolers.....	128
Volik Natalia (Melitopol). Practical aspects of diagnostics the preschool age children's emotional intelligence	138
Efimenko Mykola (Berdiansk), Litviakov Mykhailo (Odessa). Anti-gravity properties of the waterenviroment and their use for hydrocorrection of childrenmotor disorders.....	149
Yefymenko Mykola (Berdiansk), Biesieda Volodymyr (Kiev). Principles of correction of posture disorders at young children with psychomotor developmental delay.....	159
Ivanchuk Sabina (Slaviansk, Donetsk region). The problem of education of environmentally purpose behavior in current preschool education programs.....	173
Shcherbakova Kateryna (Mariupol), Komisaryk Mariya (Chernivtsi). The study of the quality of mathematical development of older preschool children	183

PRIMARY EDUCATION

Druhov Mikhail (Sloviansk, Donetsk region). Technology of developing students' critical thinking at English lessons in New Ukrainian school.....	193
---	-----

SECONDARY EDUCATION

Gromova Natalia (Sumy). The ways of forming of social competence on Ukrainian language lessons in modern educational area.....	201
Zavrazhna Olena, Saltykova Alla, Balaban Yaroslav (Sumy). Model of the method of formation the subject competence of high school students in blended physics teaching	208
Soloviova Natalia (Kryvyi Rih). Implementation of the content line "Environmental safety and sustainable development" in the English textbook for the 8 th form.....	215
Shkola Olexandr, Ashifina Elena (Berdiansk). Formation of physics students' subject competence in conditions of interactive learning.....	227

PROFESSIONAL EDUCATION

Averina Kateryna (Melitopol). Motivation as a pedagogical factor in the development of future sociology specialists' social activity in education and extracurricular activities.....	236
Benkovska Natalya (Odesa). Formation of motivation for learning of foreign languages by higher education applicants.....	248
Bilyk Valentyna (Kyiv). Need in improvement of qualification of scientific and pedagogical employees who train future psychologists in higher education institutions.....	256
Boyko Julia (Uman). Impact of pedagogical conditions on the university students' health – enhancing habits.....	266
Golub Olena, Lesyk Angelika (Berdiansk). Preparation of future teachers to the formation of family values of the elementary school children.....	279
Konokh Anatolii, Bahorka Anna, Napalkova Tetiana (Zaporizhzhia). The use of distance technologies in future specialists' of physical culture and sports training.....	289
Krapchatova Yaroslava, Nazarenko Nataliia (Kyiv). Self-assessment of English listening competence as future interpreters' reflection.....	301
Kremenchuk Anna (Rubizhne, Lugansk region). The state of research the problems of forming of multicultural competence among foreign medical students in the process of learning humanitarian disciplines.....	310
Nikolashchenko Yuliya (Mykolayiv). Listening as a key component in learning process of interpreters.....	322
Ruskulis Liliia (Mykolaiv). Theoretical principles of the phonetic subcompetence formation of future Ukrainian language teachers at linguistic disciplines lessons.....	331
Savinova Nataliya, Berehova Mariya (Mykolaiv). Ways of preparing future speech therapists to work in the conditions of a developing active-game environment.....	339

Sechka Svitlana (Sloviansk, Donetsk region). The training of future English teachers: professional socialization and the entrance to profession.....	350
Sukhopara Iryna (Kyiv). Criteria and levels of emotional competence of prospective elementary school teachers.....	357
Tanasiichuk Iuliia (Uman). Substantiation of activity-reflexive criterion of readiness of future physical culture teachers for implementation of health-preserving activity	367
Tarasova Viktoria (Melitopol). Professional competence of the specialist, as a factor of society's development.....	380
Tvelina Alisa (Mykolaiv). Terms and possibilities of fitness teaching by students of different specialties in the period of implementation of extracurricular physical education programs	390
Tymoshchuk Nataliia (Vinnytsia). Electronic textbooks in foreign language classes as a means of increasing student motivation.....	397
Upatova Iryna (Kharkiv). Interactive teaching methods for future biology teachers.....	409

УДК:373.2.091.12.011.3-051:159.94
DOI 10.31494/2412-9208-2020-1-2-357-366

CRITERIA AND LEVELS OF EMOTIONAL COMPETENCE OF PROSPECTIVE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Iryna SUKHOPARA,
PhD in Pedagogic sciences,
Senior Lecturer

Ірина СУХОПАРА,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач

isuhopara@gmail.com
<https://0000-0001-6330-7825>

Borys Grinchenko Kyiv University

Київський університет
імені Бориса Грінченка

✉ 18/2, Bulyvarno-Kudryavsky St.,
04053 Kyiv, Ukraine

✉ вул. Бульварно-Кудрявська,
18/2, 04053, Київ, Україна

Original manuscript received: July 19, 2020
Revised manuscript accepted: August 07, 2020

ABSTRACT

The article considers the development of emotional competence of prospective elementary school teachers, which is understood as a set of views, values, acquired knowledge, skills in the emotional sphere, their understanding, expression, regulation and allows you to successfully organize the educational process on an emotional basis, empathy, respect, cooperation with schoolchildren, their parents, colleagues, to realize themselves in personal and professional activities. The purpose of the article is to study and theoretically substantiate the criteria, levels and indicators of the formation of emotional competence of future primary school teachers. To solve the problem, methods of analysis of psychological and pedagogical literature, systematization and generalization of theoretical material, study of experience were used. On the basis of structural components of the specified phenomenon cognitive, value, activity criteria are developed. Cognitive criterion is characterized by the presence and completeness of knowledge about emotions, feelings, emotional states, ways of their expression, causes, age features of the emotional sphere of primary schoolchildren, awareness of technologies influencing the emotional state of schoolchildren, ways to manage their emotions. The value criterion includes recognition of the value of emotions in professional and personal spheres, acceptance of own emotional experiences and feelings of schoolchildren, their parents, colleagues, humanistic attitude to communication, interaction with participants of educational process, need to be emotionally competent teacher, motivation to succeed in pedagogical activity. The activity criterion includes a set of skills and abilities of the student to adequately perceive schoolchildren's emotions, understand their feelings and their own emotional state, express their own emotions, manage them, establish productive communication, organize interaction with schoolchildren, their parents, colleagues, make a constructive impact on participants' emotional state, educational process, motivate, stimulate them, prevent conflicts, apply constructive strategies to resolve them. Given the degree nature of the acquisition of competence, the low, medium and high level of formation of emotional competence of prospective primary school teachers is determined, their characteristics are described.

Keywords: emotional competence, prospective elementary school teacher, criteria, indicators, levels, formations.

Вступ. Успішна професійна педагогічна діяльність майбутнього вчителя початкової школи неможлива без розуміння емоційного стану молодших школярів, власних емоцій і почуттів, усвідомлення своїх спонукань, мотивів, прагнень і ціннісних орієнтацій, аналізу та оцінки сильних і слабких сторін, регулювання на цій основі професійного й особистісного розвитку. Актуалізується проблема розвитку емоційної компетентності педагога як складової професійної підготовки майбутнього вчителя. Емоційна компетентність допомагає вчителю встановлювати партнерські стосунки з учнями, їхніми батьками, колегами, володіти технологіями впливу на інших, організовувати освітнє середовище, освітній процес на емоційній основі, що важливо в умовах реалізації концепції Нової української школи. Відповідно емоційна компетентність як предмет науково-практичного дослідження потребує ґрунтовного вивчення, постає необхідність визначення критеріїв і рівнів сформованості емоційної компетентності майбутніх учителів початкової школи, що допоможе провести необхідну діагностику студентів, виявити їх готовність до здійснення професійної діяльності.

Термін “емоційна компетентність” виник у зарубіжній психології з появою феномену “емоційний інтелект” у 90-х роках ХХ століття. У дослідженнях зарубіжних психологів Д. Гоулмана, М. Рейнольдса, І. Андреевої емоційна компетентність розглядається як умова успішності, лідерства у професійній і особистій діяльності. Змістові компоненти зазначеного поняття розкриваються в роботах К. Саарні, Ф. Іскандерової, О. Льошенко. Українські вчені окреслили педагогічні умови, структуру емоційної компетентності майбутніх лікарів (О. Лазуренко), психологів (І. Войціх, В. Федорчук), соціальних педагогів (О. Наконечна). Визначені також критерії та рівні сформованості емоційної компетентності майбутніх психологів, проте не визначені такі критерії для майбутніх учителів початкової школи. Саме тому вважаємо доцільним детально розглянути і дослідити матеріали щодо рівневої та критеріально-показникової основи сформованості емоційної компетентності в майбутніх учителів початкової школи, що допоможе вдосконалити професійну підготовку студентів до здійснення педагогічної діяльності.

Мета статті полягає в аналізі психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та теоретичному обґрунтуванні критеріїв і рівнів сформованості емоційної компетентності майбутніх учителів початкової школи як необхідної складової професійної підготовки педагогів.

Методи та методики дослідження. При написанні статті було використано такі методи, як аналіз наукових джерел, систематизація та узагальнення даних з метою виявлення стану досліджуваної проблеми.

Результати та дискусії. Термін “емоційна компетентність” увів у психологію американський дослідник Д. Гоулман, розуміючи його як здатність усвідомлювати і визнавати власні почуття, а також почуття інших, для самомотивації, управління власними емоціями і в стосунках з іншими (Гоулман, 2002). Науковці розглядають емоційну компетентність як сукупність знань, вмінь та навичок, які дозволяють приймати адекватні

рішення та діяти на основі результатів інтелектуальної обробки зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації (Андрєєва, 2003: 85); специфічний конструкт емоційного реагування, який пов'язаний з емоційним інтелектом та спрямований на оволодіння людиною певним ставленням до власних й чужих переживань з метою самовдосконалення (Льошенко, 2012); усвідомлена готовність до реалізації емоційних компетенцій, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності та вирішення соціальних завдань (Матійків, 2012). Як бачимо, серед дослідників емоційної компетентності немає однозначної думки щодо визначення цього поняття, але всі схилиються, що це здатність (сукупності знань, вмінь і навичок) розуміти, контролювати емоційний стан для вирішення соціальних завдань, професійної діяльності, самовдосконалення.

Науково-теоретичне осмислення поняття “емоційна компетентність майбутнього вчителя початкової школи” дозволяє визначити його як динамічну комбінацію поглядів, цінностей, знань і вмінь вираження, розуміння, керування власними емоціями та емоційним станом молодших школярів, що дозволяє здійснювати освітній процес на емоційній основі, засадах гуманності, емпатії, поваги, співпраці з учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією, успішно реалізовувати себе в професійній діяльності.

Щодо змісту емоційної компетентності дослідники визначають дві складові: особистісна компетентність, куди входять розуміння себе, саморегуляція та мотивація, і соціальна компетентність, яка охоплює емпатію та соціальні навички (Гоулмен, 2002); внутрішньо-особистісний компонент, який спрямований на власні емоції та міжособистісний, який спрямований на емоції інших людей (Гарднер); внутрішньоособистісні та міжособистісні емоційні компетенції (Матійків, 2012). Привертає увагу погляд вченої Ф. Іскандерової, яка в змісті емоційної компетентності визначає такі вміння, як: уміння людини усвідомлювати й оцінювати себе (свої сильні і слабкі сторони, свої почуття і поведінку, причини їх виникнення і наслідки, до яких вони призводять), складати план особистого розвитку; уміння управляти собою (своїми установками, поведінкою, приймати рішення, бути, де потрібно, наполегливим, гнучким, справлятися із стресовими і конфліктними ситуаціями, управляти своїми емоціями так, щоб вони працювали на вас, а не проти вас); уміння мотивувати себе (визначати чіткі напрями руху, досягати результатів, мати позитивний настрій, робити своє життя і роботу цікавими); уміння розуміти людей, їх емоції, почуття, чому вони поведуться так чи інакше, бути терпимим; уміння будувати взаємини з людьми (уміння будувати стосунки довіри, поваги, уміти домовлятися, бути хорошим учасником команди).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість виокремити в змісті емоційної компетентності майбутнього вчителя початкової школи дві найважливіші домінанти: особистісну (здатність до розуміння, вираження, ідентифікації, стимулювання власних емоцій і почуттів, керування ними) і міжособистісну (здатність сприймати, розуміти емоційний стан учнів, їхніх батьків, колег, усвідомлювати мотиви їхньої поведінки, діяльності, ефективно

з ними спілкуватися, взаємодіяти, вирішувати проблеми, впливати на емоції та почуття для досягнення освітніх завдань).

Погляди вчених щодо структури емоційної компетентності майбутнього фахівця різняться. Дослідниця І. Войціх визначає в структурі емоційної компетентності майбутніх психологів когнітивний (сукупність знань), діяльнісний (сукупність умінь та навичок), особистісний (сукупність якостей), мотиваційно-ціннісний (сукупність мотивів та цінностей) компоненти (Войціх, 2015). О. Лазуренко до складу емоційної компетентності майбутнього лікаря включає когнітивний, соціальний, регулятивний та емпатійний компоненти. Т. Шабанова розглядає структуру емоційної компетентності студентів-педагогів як сукупність емоційно-ціннісного, когнітивного і регулятивно-поведінкового компонентів. Кожний показник, на її думку, має два вектори: внутрішній – спрямованість на себе і зовнішній – спрямованість на інших. Виокремлення різних структурних компонентів емоційної компетентності пояснюється специфікою професії майбутніх фахівців. На нашу думку, у структурі емоційної компетентності майбутнього вчителя початкової школи логічно визначити: когнітивний (сукупність знань про емоції, способи їх вираження, причини виникнення, розуміння власних емоційних станів і почуттів учнів, технології керування емоціями, адекватну самооцінку, емпатію, рефлексію), ціннісний (сукупність мотивів та цінностей емоцій у професійній і особистій сферах, прийняття власних емоційних переживань і почуттів учнів, їх батьків, колег, гуманістичну установку на спілкування, взаємодію з учасниками освітнього процесу, мотивацію до професійної діяльності, потреби стати емоційно компетентним вчителем, досягнення успіху у педагогічній діяльності), діяльнісний (сукупність умінь та навичок керування своїми емоціями, їх контролю, встановлення комунікацій, взаємодії з учнями, їх батьками, колегами, конструктивного впливу на емоційний стан учасників освітнього процесу, стимулювання їх, організації взаємодії, співпраці, попередження непорозумінь, вирішення конфліктних ситуацій).

Сутність емоційної компетентності майбутніх педагогів початкової школи визначається єдністю її структурних компонентів. Означені структурні компоненти були покладені в основу розробки критеріїв та відповідних їм показників та рівнів, що характеризують сформованість емоційної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Когнітивний критерій характеризується наявністю і повнотою знань про емоції, почуття, емоційні стани, способи їх вираження, причини виникнення, вікові особливості емоційної сфери молодших школярів, обізнаність з технологіями впливу на емоційний стан учнів, способами керування власними емоціями.

Ціннісний критерій включає визнання цінності емоцій у професійній і особистісній сферах, прийняття власних емоційних переживань і почуттів учнів, їхніх батьків, колег, гуманістичну установку на спілкування, взаємодію з учасниками освітнього процесу, потребу бути емоційно компетентним вчителем, мотивацію досягнення успіху в педагогічній діяльності.

До **діяльнісного критерію** відносимо сукупність умінь та навичок студента адекватно сприймати емоції учнів, розпізнавати, розуміти їх почуття і власний емоційний стан, виражати власні емоції, керувати ними, встановлювати продуктивну комунікацію, організовувати взаємодію з учнями, їхніми батьками, колегами, здійснювати конструктивний вплив на емоційний стан учасників освітнього процесу, мотивувати, стимулювати їх, попереджати непорозуміння, застосовувати конструктивні стратегії вирішення конфліктів.

Зазначені критерії та відповідні їм показники сформованості емоційної компетентності майбутніх учителів початкової школи представлені на рис. 1.

Рис 1. Критерії та показники сформованості емоційної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Виокремленні критерії взаємопов'язані між собою і кожен є необхідним для успішної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Сукупність професійних цінностей, мотивів, знань, вмінь, що належать до визначених критеріїв і показників емоційної компетентності майбутніх педагогів, складають відповідні рівні емоційної компетентності.

Перший рівень – **низький** – студент має поверхневі або зовсім відсутні знання про емоції, способи їх вираження, причини виникнення, не враховує вікові особливості емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку, не обізнаний з технологіями впливу і керування емоціями. Не визнає цінності та ролі емоцій в освітньому процесі, спілкуванні, взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами, особистісному розвитку. Властива відсутність інтересу до майбутньої професійної діяльності, бажання працювати з дітьми, досягати успіху в професійній діяльності. Студенти не можуть визначати чіткі напрями власного розвитку. Майбутнім вчителям важко адекватно сприймати емоції молодших школярів, розпізнавати та усвідомлювати власні та чужі емоційні прояви. Не володіють вмінням глибокого проникнення в світ дитини, співпереживання, надання допомоги, емоційної підтримки, впливу на емоційний стан інших. Майбутні фахівці не застосовують вербальні та невербальні інструменти для яскравого вираження власних емоцій, почуттів. Керування власними емоціями дається дуже складно. Не володіють ефективними способами попередження та вирішення конфліктних ситуацій, не намагаються з'ясувати і зрозуміти причини їх виникнення, не мають бажання збагачувати й поглиблювати наявні знання. Майбутні педагоги відчують труднощі в налагодженні контактів з молодшими школярами, здійсненні емоційного впливу, стимулюванні учнів до виконання завдань. Важко вдається або ж зовсім неприсутня емоційна відкритість, легкість в актуалізації емоційних станів, домінування позитивних емоцій, емоційна стабільність у складних ситуаціях. Студенти не можуть об'єктивно оцінити рівень сформованості у себе необхідних умінь емоційної компетентності.

До другого рівня – **середнього** – віднесено студентів, які мають фрагментарні знання про емоції, почуття, їх появу, прийоми вираження, володіють знаннями про розпізнавання емоційних проявів на вербальному та невербальному (за мімікою, пантомімікою, жестами) рівнях, але на практиці студенту вдається розпізнавання та розуміння на недостатньому рівні. Майбутні педагоги обізнані з особливостями емоційного розвитку молодших школярів, технологіями впливу на емоційний стан учнів початкової школи, способами керування власними емоціями, але не завжди застосовують їх у навчанні, власному житті. Студенти виявляють інтерес до сучасних освітніх напрацювань в галузі педагогіки і психології емоцій, при цьому спостерігаються деякі неточності у відтворенні. Майбутні вчителі початкової школи розуміють цінність емоцій в професійній і особистісній сферах, значущість для досягнення успіху. Сформована позитивна мотивація до майбутньої професійної діяльності, мають бажання використовувати набуті знання, вміння та

навички, діяти на основі отриманої емоційної інформації, будувати освітній процес, взаємодію на гуманній, емоційній основі, але бажання не носять стійкого характеру. Студент даного рівня може адекватно сприймати емоції молодших школярів, виявляти і виражати власний емоційний стан за допомогою міміки обличчя, жестів, сили і висоти голосу, аналізувати і пояснити виникнення власних та чужих емоційних проявів. Здатні розпізнавати емоції та поведінку іншої людини, розуміти її думки, почуття, наміри. Важко дається майбутньому фахівцю здатність до глибокого проникнення в світ іншого, до співпереживання, надання емоційної підтримки. Має змогу передбачити емоційну реакцію на дії і слова в сторону іншої особи і у свою сторону. Регулювати власні та чужі емоції майбутньому педагогу вдається важко на цьому рівні. Встановлює дружні взаємини з учнями, вчителем, одногрупниками, що підтверджує наявність середнього рівня співпраці. Невміло намагається попереджувати конфліктні ситуації в міжособистісній взаємодії та знаходити оптимальні способи їх вирішення. Студент здатний аналізувати та узагальнювати власний досвід набутих знань, та порівнювати його з іншими. Майбутні вчителі на цьому рівні здатні проявляти емпатію, співчуття, відкритість, толерантність, у них домінують позитивні емоції. Під час роботи з учнями здатні до співчуття, вміють викликати бажані реакції в інших, до яких входить: переконання, комунікація, розв'язання конфліктів, лідерство, створення зв'язків, співробітництво, здатність працювати в команді.

Третій рівень – **високий** – характеризується наявністю стійких, повних, міцних, глибоко усвідомлених знань про емоції, почуття, способи їх вираження, особливості емоційної сфери молодших школярів, техніками впливу на емоційний стан учнів, спроможністю продуктивно застосовувати під час практики та власному житті. Студенти виявляють прагнення до вдосконалення професійних компетенцій, сформована позитивна мотивація до педагогічної діяльності. Майбутні вчителі початкової школи спроможні адекватно оцінити власні сильні і слабкі сторони, визначити траєкторію особистісного і професійного розвитку, мотивувати себе до професійної діяльності, спрямувати власні емоції на користь досягнення мети, на нові успіхи, на креативну діяльність. Усвідомлюють значення емоцій в освітньому процесі, організації партнерства, спілкування з молодшими школярами, їхніми батьками, колегами, адміністрацією, здатні вільно виконувати інтелектуальну обробку отриманої зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації, діяти на її основі. Студент даного рівня сприйнятливий до почуттів та поглядів школярів, виявляє активний інтерес до їх турбот, потреб у розвитку і підтримку їхніх здібностей, швидко та точно розпізнає емоційні стани інших на вербальному та невербальному рівні. При неможливості розпізнавання емоцій молодших школярів, знаходить влучні запитання для отримання емоційної інформації від них, здатен усвідомлювати причини виникнення емоцій учнів і наслідки, до яких вони призводять. Майбутні педагоги володіють спектром вербальних (логічний наголос,

сміслова пауза, емоційне забарвлення голосу, виразність, чіткість мовлення) і невербальних (жести, міміка, пантоміміка, погляд) інструментів, намагаються яскраво виражати свої емоції, почуття. Вдало вміють контролювати власні емоції в певних навчальних, педагогічних, життєвих ситуаціях. Наявна здатність до емпатії, поваги, підтримки, допомоги, партнерства, позитивна емоційна установка, толерантність, тактовність, турботливість, творчість, гумор. Доброзичливо та активно спілкується, співпрацює з учнями, однокласниками, викладачами, може здійснювати міжособистісний вплив з метою покращення емоційного стану учнів, їх уявлень, намірів, установок, знаходити адекватні способи реагування. Майбутній фахівець спроможний запобігати та вирішувати конфліктні ситуації, використовувати набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях. Творчо використовує матеріали новітніх освітніх технологій розвитку емоцій, виявляє особисту позицію щодо наукових поглядів, шукає способи реалізації в практичній діяльності.

Студенти, які отримують практичний власний досвід роботи вчителя, вихователя групи подовженого дня, асистента вчителя поза межами закладу вищої освіти, можуть бути більш емоційно компетентними.

Висновки. Емоційна компетентність майбутнього вчителя початкової школи як сукупність набутих знань, сформованих вмінь та навичок у сфері емоцій, збагачує досвід особистості і дозволяє успішно здійснювати професійну діяльність в сучасних умовах. Рівневу та критеріально-показникову основу дослідження сформованості емоційної компетентності в майбутніх учителів початкових класів було визначено на основі сутності зазначеного феномену, його змісту і структури. Критеріями емоційної компетентності майбутнього педагога визначено когнітивний, ціннісний і діяльнісний. Зважаючи на ступеневий характер процесу оволодіння компетентністю, було визначено три рівні – низький, середній, високий. При переході від одного рівня до наступного змінювалася структура та зміст сукупності знань, цінностей, мотивів, умінь, при цьому кожний наступний рівень логічно виходив з попереднього. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в добір коректних методик психолого-педагогічного діагностування рівня сформованості емоційної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Література

Андреева И.Н. Развитие эмоциональной компетентности педагогов / И.Н. Андреева // Психология образования сегодня: Теория и практика: материалы междунар. научно-практ. конференции. – Мн. – 2003. – С. 166 – 168.

Войцих І.В. Критерії та рівні сформованості емоційної компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки / І.В. Войцих // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – Хмельницький. – 2015. – № 11. – С. 35 – 38.

Гоулман Д. Эмоциональная компетентность / Даниэль Гоулман / Психология мотиваций и эмоций / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фаликман. – М.: ЧеРо, 2002. – С. 21–49.

Искандерова Ф.В. Эмоциональный интеллект как основа межличностного взаимодействия / Ф.В. Искандерова // Вестник КАСУ. Выпуск : Образовательные технологии. – 2006. – №1. – С.130–134.

Лазуренко О.О. Психологічні особливості формування емоційної компетентності майбутнього лікаря : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Лазуренко Олена Олексіївна. – К., 2017. – 219 с.

Льошенко О.А. Проблеми розвитку емоційної компетентності / О.А. Леошенко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: збірник наук. праць. – К.: Логос. – 2012. – Вип. 14. – С. 119 – 126.

Матійків І. М. Розвиток емоційної компетентності майбутніх фахівців професій типу «людина-людина»: психологічний аспект / І.М. Матійків // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: матеріали наук.-техн. конф. наук.-педаг. працівників. (26-31 березня 2012 р.). – Львів. – 2012. – С. 240 – 243.

Наконечна О.В. Структура емоційного інтелекту соціальних педагогів і соціальних працівників / О.В. Наконечна // Молодий вчений. – 2017. – № 6 (46). – С. 260 – 263.

Рейнолдс М. Коучинг: емоціональна компетентність: Направьте свои эмоции (EQ) на успех в работе / М. Рейнолдс. – М.: Центр поддержки корпоративного управления и бизнеса, 2003. – 103 с.

Федорчук В. М. Емоційна компетентність психолога / В. М. Федорчук // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – 2012. – Випуск 17. – С. 623 – 630.

Шабанова Т.Л. Модель исследования эмоциональной компетентности у студентов-педагогов / Т.Л. Шабанова, К.В. Шабанова // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1–2. – С.224 – 232.

Saarni C. Emotional competence: How emotions and relationships become integrated. In : R. A. Thompson (ed.), Nebraska Symposium on Motivation. 1990. – Vol. 36. Socioemotional development. – P. 115–182.

References

Andreeva I.N. (2003) Razvitiye emotsionalnoy kompetentnosti pedagogov. *Psikhologiya obrazovaniya segodnya: Teoriya i praktika: materialy mejdunar. nauchno-praktich. konferentsii*, 166–168.

Voitsikh I.V. (2015, 11) Kryterii ta rivni sformovanosti emotsiinoi kompetentnosti maibutnix psykhologiv u protsesi profesiinoi pidhotovky. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»*, 35–38. [in Ukrainian].

Houlman D. (2002) Emotsionalnaia kompetentnost. *Psikhologhiya motyvatsyi y emotsyi*. Yu. B. Hyppenreiter, M. V. Falykman (Ed.). Moscow: CheRo, p. 21–49 [in Russian].

Iskanderova F.V. (2006) Emotsionalnyi intellekt kak osnova meilichnostnogo vzaimodeystviya. *Vestnik KASU. Vyipusk: Obrazovatelnyie tehnologii*, 30–134 [in Russian].

Lazurenko O.O. (2017) Psykholohichni osoblyvosti formuvannia emotsiinoi kompetentnosti maibutnoho likaria. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Loshenko O.A. (2012, 14) Problemy rozvytku emotsiinoi kompetentnosti. *Aktualni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky: zbirnyk nauk. prats*, 119–126 [in Ukrainian].

Matiikiv I. M. (2012) Rozvytok emotsiinoi kompetentnosti maibutnix fakhivtsiv profesii typu «liudyna-liudyna»: psykholohichniy aspekt. *Problemy ta perspektyvy rozvytku ekonomiky i pidpriemnytstva ta komp'iuternykh tekhnolohii v Ukraini: materialy VIII naukovo-tekhnichnoi konf. naukovo-pedahoh. pratsivnykiv (Lviv, 26-31 bereznia 2012 r.)*, 240–243 [in Ukrainian].

Nakonechna O.V. (2017) Struktura emotsiinoho intelektu sotsialnykh pedahohiv i sotsialnykh pratsivnykiv. *Molodyi vchenyi, issue 6 (46)*, 260 – 263 [in Ukrainian].

Reynolds M. (2003) Kouching: emotsionalnaya kompetentnost: Napravte svoi emotsii (EQ) na uspeh v rabote. M.: TSentr podderjki korporativnogo upravleniya i biznesa, 103.

Fedorchuk V. M. (2012) Emotsiina kompetentnist psykholoha. *Problemy suchasnoi psykholohii : Zbirnyk naukovykh prats K-PNU imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, issue 17*, 623 – 630 [in Ukrainian].

SHabanova T.L., SHabanova K.V. (2015) Model issledovaniya emotsionalnoy kompetentnosti u studentov-pedagogov. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya, issue 1-2*, 224–232 [in Russian].

Saarni C. (1990, 36 Socioemotional development) Emotional competence: How emotions and relationships become integrated. In: R. A. Thompson (ed.), *Nebraska Sympo sium on Motivation*, 115–182.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема емоційної компетентності, яка допомагає вчителю встановлювати партнерські стосунки з учнями, їхніми батьками, колегами, володіти технологіями впливу на інших, організовувати освітнє середовище, освітній процес на емоційній основі, що важливо в умовах реалізації концепції Нової української школи. Емоційна компетентність майбутніх учителів початкової школи розуміється як сукупність поглядів, цінностей, набутих знань, сформованих вмінь та навичок в емоційній сфері, їх розуміння, вираження, регулювання та дозволяє успішно організовувати освітній процес на емоційній основі, засадах емпатії, поваги, співпраці з школярами, їх батьками, колегами, реалізовувати себе в особистісній і професійній діяльності. Метою статті є вивчення та теоретичне обґрунтування критеріїв, рівнів і показників сформованості емоційної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Для вирішення проблеми застосовувалися методи аналізу психолого-педагогічної літератури, систематизації та узагальнення теоретичного матеріалу, вивчення досвіду. На основі змістових і структурних компонентів зазначеного феномену розроблено когнітивний (сукупність знань про емоції, почуття, емоційні стани, способи їх вираження, причини виникнення, вікові особливості емоційної сфери молодших школярів), ціннісний (сукупність мотивів та цінностей гуманного спілкування, взаємодії, досягнення успіху) і діяльнісний (сукупність умінь та навичок адекватно сприймати емоції учнів, розуміти їх почуття і власний емоційний стан, виражати власні емоції, керувати ними) критерії, наведено відповідні показники сформованості емоційної компетентності майбутніх педагогів. Враховуючи ступеневий характер оволодіння компетентністю, визначено низький, середній і високий рівні сформованості емоційної компетентності майбутніх учителів початкових класів, описано їх характеристики. Сукупність професійних цінностей, мотивів, знань, вмінь, що належать до визначених критеріїв і показників емоційної компетентності майбутніх фахівців є важливою для здійснення професійної діяльності.

Ключові слова: емоційна компетентність, майбутні вчителі початкової школи, критерії, показники, рівні, сформованість.

Наукове видання

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія: Педагогічні науки

ВИПУСК 2

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 20510-10310P від 24.12.2013 року

Головний редактор

Богданов Ігор Тимофійович – доктор педагогічних наук,
професор, ректор Бердянського державного педагогічного університету

Відповідальний редактор

Попова Ольга Іванівна – кандидат педагогічних наук,
доцент Бердянського державного педагогічного університету

Технічний редактор та комп'ютерна верстка
Анжеліка Шульженко

Надруковано з оригінал-макету, наданого авторами

Підписано до друку 01.09.2020 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура "Arial". Друк – лазерний.
Ум.-друк. арк. 19,7. Обл.-вид. арк. 19,9.
Наклад 300 прим. Вид. № 158.

Адреса редакції:

71100, м. Бердянськ, Запорізька обл., вул. Шмідта, 4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №2961 від 05.09.2007 р.

Scientific Edition

**SCIENTIFIC PAPERS OF BERDIANSK STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Series: Pedagogical sciences

ISSUE 1

Editor in Chief

Bogdanov Igor – doctor of pedagogical sciences, professor,
rector of Berdiansk State Pedagogical University

Editor

Popova Olga – Ph. D. (Pedagogics), Associate professor of Berdiansk
State Pedagogical University

Computer version
Anzhelika Shulzhenko

Signed to the print 01.09.2020 p.
Format 60x84/16. Offset paper.
Fonts "Arial". Printing – laser.
Conv. pr. sheet. 19,7
Number of copies 300.

Shmidt Str., 4, Berdiansk, Zaporozhye region, 71100

Certificate of state registration
DK №2961 of 05.09.2007